

BİLİMSEL DÜŞÜNÜŞE GİRİŞ

UĞUR FELSEFE ÖĞRENIYOR

HÜSEYİN BATUHAN

HÜSEYİN BATUHAN

Sürmene’de doğdu (1921). İzmir Erkek Lisesini (1939), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünü bitirdi (1943). TDK Bilim Ödülü’ne de layık görülen, *Batıda Tolerans Fikrinin Gelişmesi* başlığını taşıyan doçentlik tezini verdi (1958). İstanbul’dan ayrılarak meslektaş Teo Grünberg’le birlikte geçtiği Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde Felsefe bölümünün kurulmasına önyak oldu (1966). Modern mantığın lise programlarına alınması için çalıştı. Bu amaçla *Modern Mantık* adlı eserinin yayımlanmasını ve felsefe öğretmenlerine yaz kurslarının verilmesini sağladı (1966-76). 1979 yılında emekliliğini istedi. Münih, Oxford ve Salzburg Üniversitelerinde de öğretim üyeliği yapan Batuhan, emekliliğinden 2003 yılındaki vefatına dek Heybeliada’daki evinde zamanını fen bilimlerindeki gelişmeleri izlemekle, bilim tarihi, eğitimi ve felsefesi üzerinde çalışmalarla geçirmiştir.

Başlıca Eserleri: *Batıda Tolerans Fikrinin Gelişmesi* (1959), *Modern Mantık* (1970), *Bilim ve Şarlatanlık* (1993), *Bilim, Din ve Eğitim Üzerine Düşünceler* (1998), *Bir Zamanlar Bir Turan Vardı* (2001), *İspanya’da Bir Şato* (2001), *Semiyotik, Fanatizm ve Tolerans* (2007).

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	16
BİRİNCİ BÖLÜM	20
BİLGİ TEORİSİ - I	
1. Bilginin Çok Anlamlılığı	20
2. Bir Kimseye Hangi Şartlar Altında Bilgi Atfederiz?	22
3. Bilimsel Bilgi – Sağduyu Bilgisi	25
İKİNCİ BÖLÜM	30
BİLGİ TEORİSİ - II	
1. Bilgi, İnanç ve Şüphe	30
2. Bilgi ve Beceri	37
3. Sorular ve Sorunlar	40
4. Büyük Sorular ve Cevapları	43
5. İlk Teori Denemeleri: Mitoslar	49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	55
TEORİK FELSEFENİN BAŞLANGIÇLARI	
1. Teorik Felsefenin Başlangıçları	55
2. Thales	56
3. Anaksimandros	60
4. Anaksimenes	61
5. Herakleitos	62
6. Pisagor	64
7. Empedokles	65
8. Atomculuk	66
9. Aristoteles	76

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	79
PRATİK FELSEFENİN AÇMAZLARI	
1. Olgusal Yargılar–Değer Yargıları	79
2. Değer Yargıları Haklı Gösterilebilir mi?	81
3. Pratik Felsefenin Açmazları	83
4. Değer Yargılarının Görevi	108
BEŞİNCİ BÖLÜM	131
ÖZLEMSEL DÜŞÜNÜŞ VE BAŞLICA ÇEŞİTLERİ	
1. Özlemsel Düşünüş (<i>Wishful Thinking</i>)	131
2. Özlemsel Düşünüşün Başlıca Çeşitleri	135
2.1. Din	136
2.2. Ahlak	150
2.3. Hukuk	153
2.4. Politika	155
2.5. İdeolojiler	157
2.5.1. Ütopik Toplumcuklar	158
2.5.2. Totaliter İdeolojiler	158
2.5.3. Demokratik İdeoloji	162
2.5.4. Totaliter İdeolojiler ve Demokrasi	170
2.6. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi	175
ALTINCI BÖLÜM	178
BİLİMSEL DÜŞÜNÜŞ VE BİLİM DIŞI DÜŞÜNÜŞ	
1. Bilimsel Düşünüş ve Bilim Dışı Düşünüş	178
2. Bilimsel Düşünüşün Temel Ögesi: Mantık	180
3. Bilim Dışı Düşünüş Biçimleri	188
3.1. Dinî İnançlar ve Şarlatanlık	202
3.2. Politik Öğretiler	212
YEDİNCİ BÖLÜM	221
TEORİLER VE BELGELEME	
1. Teoriler ve Belgeleme	221
2. Teorilerin Kabulü	250
3. Evrim Teorisi ve İlahiyat	251
4. Bilimsel Teorilerle İdeolojilerin Etkileşmesi	253

SEKİZİNCİ BÖLÜM	256
ÖĞRETİLERİN DENETLENMESİ	
1. Öğretilerin Denetlenmesi	256
2. Ahlak Öğretilerinin Denetlenmesi	259
3. Politik Öğretilerin Denetlenmesi	265
3.1. Nazizm veya Nasyonal Sosyalizm	266
3.2. Komünist İdeoloji	273
3.3. Demokratik Öğreti	277
DOKUZUNCU BÖLÜM	282
FİLOZOFLARIN UĞRAŞTIĞI ÖTEKİ SORUNLAR	
1. Filozofların Uğraştığı Öteki Sorunlar	282
2. Felsefe ve Şüphe	286
3. Felsefe ve İnanç	296
SONSÖZ	313
BİBLİYOGRAFİK NOT	315
DİZİN	316

Sevgili Uğur,

Bilmem hatırlıyor musun, bir gün ziyaretime geldiğinde, biraz da kızgın bir tonda, “Şu bizim felsefe hocasının anlattıklarından hiçbir şey anlamıyorum, lütfen bana felsefenin ne olduğunu söyler misin?” demiştin. O an “Ohoo, felsefe başlı başına bir ummandır, sana neresini anlatayım?” gibi bir şeyler gevelediğimi hatırlıyorum. Doğrusunu istersen, bu soruyu elli yıldan fazla bir zamandır ben de arada bir kendime sorar, ama açık seçik, özellikle de *kısa* bir cevap veremediğimi görürüm. Ancak bu defa soruyu felsefe okumaya yeni başlayan senin gibi oldukça zeki bir çocuğun sorması beni bu konu üzerinde daha bir ciddiyetle durmaya iteledi. Öyle ya, senin felsefe öğretmeninin yerinde ben olsaydım, ne yapardım?

Uzun boylu düşünüp taşındıktan sonra şuna karar verdim: Sana felsefenin *ne olduğunu* değil, ‘felsefe’den *ne anladığımı*, dolayısıyla ondan *ne beklediğimi* anlatabilirim. Aslında felsefenin ne olduğunu anlamak için baştan sona bütün *felsefe tarihini* okumak gerekir, ancak bunun da fazla işe yarayacağını sanmıyorum. Zira 2500 yıl boyunca *filozof* denen insanlar birbirinden çok farklı sorunlar üzerinde kafa yormuşlardır. Bu nedenle, onları ‘filozof’ yapan *ortak* özellikleri bulmak hemen hemen imkânsız. Ben de onları uğraştıran çeşitli sorunlardan önemli gördüğüm biri ikisi üzerinde durmaya karar verdim. Bunu yaparken de genellikle onların düşünüş biçimini ‘taklit’ etmeye çalıştım ve o zaman gördüm ki, filozoflar arasında bazı ortak yanlar da vardır. Bunların başında *amaçları* geliyor, zira istisnasız hepsi hayatlarını *bilgi üretme* işine adanmışlardır. İlerde göreceğin gibi, ben de bunu göz önünde tutarak en çok bu noktayı vurgulamaya çalıştım.

Bu vesile ile bilginin elde edilmesi için hangi şartların gerçekleştirilmesi gerektiğini vurguladım, bunu yaparken de gör-

düm ki pek az insan bu şartlara uyuyor. O zaman ‘bilimsel’ ve ‘bilimdışı’ diyebileceğimiz düşünüş biçimleri olduğunu ve birçok insanın –bazen farkında bile olmadan– bilgi edinmekten çok, kendi düşünce ve inançlarını başkalarına aşlamaya çalıştığını fark ettim. Bilgi üretme çabasında ısrarlı olanların ise daha çok ‘doğru’ olanı meydana çıkarma tutkusuyla hareket ettiklerini, bu nedenle de kendi (duygusal) tercihlerini elden geldiğince bir yana bırakmaya çalıştıklarını gördüm. İşte ‘bilim insanı’ diye adlandırılanlar da bu işi büyük ölçüde başaranlar, Uğurcuğum; geri kalanlara ise ‘filozof’ veya ‘fikir insanı’ diyoruz. Bunlar bilgiden çok *görüş* veya *öğreti* dediğimiz türden fikirler geliştiriyorlar. Elbette onların da *amacı* aynı, yani doğruluğu yeterince belgelenmiş bilgiler üretmek, ama bazen ele aldıkları sorunların çok karmaşık oluşu, bazen da kendilerini ‘özlemsel düşünüş’e fazlaca kaptırmaları amaçlarına ulaşmalarını engelliyor. Everest Tepesi’ne yıllar süren çabalar sonunda ilkin 1953 yılında ulaşıldığını unutma!

‘Everest Tepesi’ dedim de aklıma geldi: Bilmem bu benzetmem yerinde mi, ama ben felsefenin de bilimin de zorlu bir ‘düşünme serüveni’ olduğuna inanıyorum. Burada amaç doğru ve güvenilir olanı fethetmek, bu nedenle 2500 yıldır süren bu serüvenin hikâyesi bence kutup kâşiflerinin veya büyük dağcılarının giriştikleri serüvenden daha az heyecan verici değil. Ne yazık ki okullarımızda verilen tüm dersler çocuklara heyecan vermek şöyle dursun, ‘can sıkıcı’ olmaksızın bir türlü kurtulamıyor. Öğretmenlerin kendileri bu zevki tatmayı öğrenememişler ki size tattırınsınlar!

Göreceğin gibi, ben bu kitabı senin ve yaşıtlarının ‘anlayabileceği’ bir dille yazdım. Aslında bu benim her zaman kullandığım dil. Kitabı yazarken duyduğum heyecandan sana da bir miktar aktarabildiysem, ne mutlu bana! Bir de senin gibi gençlerin ilgi duyacağını umduğum konuları seçmeye özen gösterdim. Asıl amacım da sizlerde biraz bilgi sevgisi (*philosophia*) uyandırmak, bu vesile ile size ‘bilimsel düşünüş’ün nasıl bir şey olduğunu anlatıp bu tür alışkanlık-

lar kazanmanızı sağlamak. Bunu yaparken aynı şeyleri bazen birkaç defa tekrarlamış olabilirim. O zaman “Bu kadar kusur kadı kızında da olur!” deyip geçiver, ama anlamakta zorlandığın yerler olursa, umutsuzluğa kapılma, aynı yeri birkaç defa okuyup anlamaya çalış, ama yine de anlamadığını görürsen, anla ki *yazar* ne demek istediğini bilmiyor! Belki bu kitaptan felsefenin nasıl bir şey olduğu konusunda fazla bir şey öğrenemeyeceksin, ama olsun, içinde felsefeye, daha doğrusu ‘düşünme’ye karşı birazcık olsun heves uyanırsa, bu kitabı boşuna yazmamış olacağım.

Sana ilk defa çıktığın bu yeni serüvende başarılar dilerim.

Amcan
HÜSEYİN BATUHAN

ÖNSÖZ

‘Felsefe’ sözcüğü insanların kafasında çok değişik çağrışımlara yol açar. Özellikle hiç felsefe okumamış sıradan insanlar bunun oldukça ‘garip’ bir zihinsel uğraş olması gerektiğini düşünseler de bu sözcüğe herhangi bir anlam veremezler. Lisede felsefe dersi görmüş, hatta birkaç felsefe kitabı okumuş olanların da felsefenin ne tür bir uğraş olduğu konusunda açık seçik bir fikir edindiklerini sanmıyorum. Belki farklı bir ‘ad’ taşımasından ötürü, bunun öteki *bilimlerden* farklı bir uğraş olması gerektiğini düşünürler, ama yine de bu konu hakkında tam aydınlığa kavuşmuş olmaları ihtimali çok az. Nitekim neredeyse bütün ömrümü bu işe vermiş olduğum hâlde, ben bile yaptığım işin ne olduğu konusunda kısa bir formülle dile getirilebilecek bir fikir edinmiş değilim. Korkarım, bu bir yerde bütün felsefecilerin ortak kaderi.

Ben, sonunda, “Felsefe nedir?” sorusunu sormanın, hele işe böyle bir soruyla girişmenin yararsız, hatta ‘anlamsız’ olduğuna karar vermiş bulunuyorum. Bir yol olarak bu soruya cevap verebilmek için felsefe tarihini başından sonuna kadar –bütün girdi çıktısıyla– izlemek gerekir, bu da her babağidın harcı değildir. (Elbet aynı şey ‘din’, ‘bilim’, ‘sanat’, ‘kültür’ ve ‘uygarlık’ gibi öteki geniş kapsamlı kavramlar için de geçerli.) Nitekim ‘Felsefe Ansiklopedisi’ adını taşıyan büyük bir eseri gözden geçirdiğiniz zaman, orada yalnız ‘filozof’ diye bilinen Platon, Aristoteles, Descartes ve Kant gibi isimlere değil; Öklid, Kopernik, Einstein gibi daha çok ‘bilim insanı’ diye tanıdığımız kişilere, hatta Origenes, Aziz Augustinus ve Aziz Aquinolu Thomas gibi büyük din adamı veya ilahiyatçı diye ün yapmış kişilerle de karşılaşsınız.